

ТЕМАТИЧНІ ГРУПИ ЛЕКСИКИ В ПОЕЗІЇ СЕРГІЯ ЖАДАНА

У статті здійснено класифікацію лексики Сергія Жадана за тематичними групами, охарактеризовано їхню семантику, проаналізовано частоту вживання лексем у поезіях та визначено її художньо-виражальні функції.

Ключові слова: тематична група, лексема, семантика слова, назви абстрактних понять, назви будівель та їх частин, назви явищ природи.

Постановка проблеми. Поетичний текст привертав увагу мислителів та дослідників різних епох, оскільки являє собою цікаву багаторівневу систему з погляду фонетичних особливостей, лексичного та семантичного наповнення, структурної організації віршорядків, індивідуального стилю автора, ейдології, вживання художніх засобів та стилістичних фігур. Художній текст не лише передає красу поетичного слова, а й викликає в уяві читача певний образ-символ, розширює його категоріальний апарат, надихає на естетичне сприймання дійсності, змушує стежити за творчим мисленням автора, співпереживати разом з ним.

Авторський стиль Сергія Жадана без перебільшення можна назвати оригінальним, несхожим на інші, бо у його віршах відображено всі проблеми та перипетії сучасного життя від побутових речей до високих морально-етичних та духовних понять. Поет тонко відчуває навколишній світ і всі події та процеси, які в ньому відбуваються, інтерпретуючи побачене та пережите через призму власного світобачення. Лексика, яку вживає митець у віршорядках, різноманітна за семантикою та тематичними групами, за стилістичним та емоційним забарвленням, граматичним вираженням та художньою функцією.

Мета статті – на матеріалі збірки поезій «Антенa» виділити тематичні групи лексики поетичної мови Сергія Жадана.

Аналіз актуальних досліджень. Закономірності та принципи поезії перебували в колі наукових досліджень не лише митців художнього слова, а й філософів, ораторів, психологів та мовознавців. Літературознавець Кожин В. писав, що поезія – це «унікальний, незмінний інструмент перетворення слова на мистецтво» [2, с. 92]. Ткаченко А. відзначав: «А тим часом мова, насамперед художня, вдається до нових і нових зусиль ословити, передати невимовне, поділитися з іншими солодкою мукою осягнення світу, себе, інших...» [8, с. 213].

Мова української поезії – в об’єктиві наукових пошуків відомих лінгвістів Сологуб Н. (індивідуальний стиль О. Гончара), Пустовіт Л. (мова поезій Б. Олійника), Єрмоленко С. (стилістичні особливості творів Т. Шевченка), В. Ващенко (стилістика мови І. Котляревського), С. Крижанівський (ідіостиль поезії М. Рильського), І. Дацюк (особливості поетичної мови Лесі Українки).

Науковці досліджують мову поетичних творів Сергія Жадана з погляду вживання тропів, індивідуального стилю автора, опису певних образів живої та неживої природи. Зокрема, Бондаренко Л. на матеріалі збірки «Цитатник» проаналізувала порівняння як художній засіб, визначивши їх основну функцію у художньому тексті [1, с. 53]. Демченко А. охарактеризувала національний міфосвіт збірки «Життя Марії», у якій поет вживає слова, що позначають фольклорні язичницькі та християнські поняття [4, с. 22]. Шаф О. дослідив використання топосу міста у віршах митця, окресливши головною рисою таких поезій маскулінність та визначивши головні мотиви лірики (смерть, самогубство, деморалізація суспільства) [10, с. 46]. У той же час художня мова поезії Сергія Жадана, зокрема тематичні групи його лексики, потребують ґрунтовного аналізу.

Виклад основного матеріалу. У сучасному мовознавстві поняття тематична група і лексико-семантична група ототожнюються. Тематичні групи лексики – об’єднання слів у межах певної «теми», які «ґрунтуються не на лексико-семантичних зв’язках, а на класифікації самих предметів і явищ» [6, с. 27]. Згідно зі «Словником лінгвістичних термінів» Д. І. Ганича й І. С. Олійника, семантична група – це підгрупа слів у межах однієї частини мови, які об’єднані спільністю значень, тематична група – низка слів, які об’єднуються спільністю родових значень, тобто слова, які називають різновиди одного й того самого ряду предметів: назви птахів, квітів, мінералів [3, с. 55]. В енциклопедії «Українська мова» подано таке: «Лексико-семантичні поля розпадаються семантично на ще тісніші об’єднання – лексико-семантичні групи. Так, у темпоральному лексико-семантичному полі можна виділити назви точних (секунда, хвилина, година, доба, тиждень, рік, століття) і неточних (час, пора, епоха, ера і т. п.) відтінків часу, назви частин доби, пір року, місяців, днів тижня тощо» [9, с. 283]. У силу замкнутості

тематичних груп слів, які мають обмежену кількість одиниць, найбільш продуктивним методом вивчення принципів номінації є метод наукової класифікації тематичних груп. Академік Білодід І. розрізняє такі тематичні групи слів: назви спорідненості, свояцтва, родинних стосунків людей, назви частин організму, людини і тварини, назви свійських тварин і широко відомих диких звірів, назви дерев, кущів, рослин, хлібних злаків, назви різноманітних явищ і предметів природи, назви понять часу і календаря, назви знарядь праці і засобів пересування, назви жител та їх частин, назви одягу і взуття, назви почуттів людини та її психічного стану, назви кольору, смаку, розміру та інших властивостей предметів тощо [6, с. 215].

У поезії Сергія Жадана представлені такі тематичні групи лексики:

1. Назви явищ природи: *світло, вітер, хмари, небо, атмосфера, ріка, зірки, вогонь, метал, ранок, сонце, ніч, пісок, весна, сніг, пільма, океан, вода, море, роса, небеса, літо, крига, зима, гори*. Поет вживає ці слова, проводячи паралелі із внутрішнім станом ліричного героя, оскільки природа завжди була виразником душевного стану людини: «*Антенa повертається соняшником проти **світла***» [5, с. 6]; «***Вітри** у квітні стають зовсім нестерпні*» [5, с. 6]; «*осипається в **ріки** вигорілими **зірками***» [с. 7]; «*Танцюй, тесле, доки **сонце** стоїть*» [5, с. 10]; «*Скоріше б уже почалася **весна***» [5, с. 14]; «*Історія рухається по колу, мов **океан***» [5, с. 17]; «*І чоловіки спрагло дивляться в **небеса***» [5, с. 22]. Майже в кожному випадку використання лексеми є метафоричним. Вони символізують плинність людського життя, передають ті чи інші почуття.

2. Серед назв рослин і тварин часто вживаними є лексеми: *соняшник, ластівка, шпак, півні, лозини, трава, щеня, ялини, змії, птахи, вишні, окуні*. Використовуючи ці слова, Сергій Жадан наголошує на причетності людини до навколишнього світу, який вона часто сприймає як щось звичайне, непомітне: «*її розуміють хіба що **ластівки** зі **шпаками***» [5, с. 7]; «*Хтось виплітає цей світ, мов кошик із зелених **лозин***» [5, с. 12]; «*І кров на ранах, ніби смола на **ялинах***» [5, с. 23]; «***Змії** гріються в порожній колісці*» [5, с. 25]; «*аж небо має присмак вогню і **вишні***» [5, с. 26];

«**Окуні** підіймаються з глибини» [5, с. 27]. У поезіях Сергія Жадана фітоніми та зооніми функціонують як важлива частина оточуючої дійсності.

3. Назви родинних стосунків у поезії Сергія Жадана представлені лексемами *матір, син, дитина, жона*. Вони надають віршам ліричності, сакральності, адже сім'я завжди вважалася найціннішим скарбом та символом захищеності: «Її вечірня вулиця, мов серце **матері**, пахне хлібом і часником» [5, с. 10]; «Коли в тебе народиться **син**, він пояснить тобі чому» [5, с. 11]; «Ти ж знаєш сам, що ця **дитина** твоя» [5, с. 14]; «Старий тесля і юна його **жона**» [5, с. 16].

4. Назви органів та частин людського тіла окреслені такими лексемами: *серце, подих, голова, плечі, шкіра, кров, горло, судини*. Вони є художніми деталями, які звертають увагу читача на певні поняття, увиразнюючи зміст як окремого віршорядка, так і всієї поезії: «Коли вона засинала йому на **плечі**» [5, с. 15]; «коли **шкіра** її схожа була на поля за вікном» [5, с. 15]; «Любов тісниться в **горлі**, мов **кров** у **судинах**» [5, с. 23].

5. Назви будівель і їх частин (*сцена, мартени, церква, завіса, вікна, школи, дім, будинок, шибки, дахи, стіна, житло, виноградник, крамниці, госпіталі, в'язниці, кораблі*), а також назви місць, часу, способу дії (*на площі, на бійні, міст, вулиця, цівка, на поля, в натовпах, на зламі, на шві, рів, з глибини*) є часто вживаними у поезії Жадана. Ці лексеми активізують уяву читача, створюють ефект просторової локальності різних предметів під час сприймання художнього тексту: «На площі стоїть збита із дощок **сцена**» [5, с. 6]; «В повітрі тихо, наче в обкраденій **церкві**» [5, с. 6]; «Ти пам'ятаєш як тікав зі **школи**» [5, с. 10]; «Хлопчик лишає батьківський **дім**» [5, с. 11]; «Чорної ночі вимурована **стіна**» [5, с. 16]; «Вітри вистуджують **виноградник**» [5, с. 19].

6. Назви професій, осіб за родом занять, станом дії та віком представлені такими лексемами: *варта, тесля, підліток, подорожній, перекупки, хлопчик, різники, біженці, прочани, пастухи, громадяни, особи, пастухи, порадник, мисливці, вороги, бідак*. Автор уводить у поетичний світ людей за різними характеристиками, зображуючи будь-кого з них як особистість, надаючи вагомої ролі кожному людському життю: «Вона одна тебе любить, **тесле**, в цілому світі –

вона одна» [5, с. 10]; «**Перекупки** несуть на заріз червоних півнів у чорних мішках» [5, с. 10]; «Сторожкі голоси **біженців і прочан**» [5, с. 17]; «Буде так: бредуть **мисливці** в снігах» [5, с. 26].

7. Назви абстрактних понять є найбільш вживаними у поезії Сергія Жадана: *нагода, маска, химери, любов, світ, мова, канали, слова, втома, мета, самота, ніжність, чутки, сні, потойбіччя, стиглість, тепло, щедрість, знання, тягар, смуток, життя, радість, закоханість, бажання, шепіт, жага, кордони, відданість, пересуди, обмови, основи, політика, прозріння, страхи, пам'ять, звичаї, передбачення, розуміння, світобудова, чудеса, зло, радощі, жалі, сенс, час, помилка*. Така частотність використання саме цієї тематичної групи лексики свідчить про глибину таланту, філософічність поглядів та творче мислення Сергія Жадана, бо категорійний апарат абстрактних понять у кожного різний, одні й ті самі речі сприймаються людиною відповідно до розвитку її освітнього та культурного рівня: «сигнали **любові** – невидимі і надійні» [5, с. 7]; «називав так, наче вигадував **мову** для німих» [5, с. 11]; «**сні** приходили до неї із **потойбіч**» [5, с. 15]; «наповнені **щедрістю і знанням**» [5, с. 15]; «Хай її **смуток** буде також і мій» [с. 16]; «Хай ця **радість** буде належати і мені» [5, с. 16]; «не боячись **пересудів і обмов**» [5, с. 17]; «з її **прозріннями та страхами**» [5, с. 18]; «Хай твоя пам'ять – поганий **порадник**» [5, с. 19].

Висновки. Із семантичного погляду лексика Сергія Жадана багата, виразна, поліфункціональна, символічна, представлені тематичні групи слів вказують на талант автора. Найбільше поет використовує назви абстрактних понять, найменшу кількість становлять назви родинних стосунків. Усе різноманіття лексики Сергія Жадана вказує на непересічний талант автора та вишуканий індивідуальний стиль.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондаренко Л. Г. Порівняння у художньому мовленні Сергія Жадана (на матеріалі збірки «Цитатник»). Науковий вісник Херсонського державного Університету. Серія «Лінгвістика»: зб. наук. праць. Херсон: ХДУ, 2015. Вип. 22. С. 53-55.
2. Галич О., Назарець В., Васильєв Є. Теорія літератури. Київ: Либідь, 2005. 460 с.
3. Ганич І. Д. Словник лінгвістичних термінів. Київ: Вища шк., 1985. 360 с.
4. Демченко А.В. Національний міфосвіт збірки Сергія Жадана «Життя Марії» / Науковий збірник сьомої Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції з україністики «Діалог мов – діалог культур. Україна і світ». Серія: Міжнародна наукова Інтернет-конференція з україністики. 2017. 68 с.
5. Жадан С. Антена [Текст] : поезії Чернівці: Меридіан Черновіц, 2018. 304 с.
6. Кронгауз М. А. Семантика. Москва: Наука, 2005, 130 с.
7. Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія / за заг. ред. І. К. Білодіда. Київ: Наук. думка, 1973. 438 с.
8. Ткаченко А. Мистецтво слова (Вступ до літературознавства): Підруч. для студ. вищ. навч. закл. з гуманіт. спец. філологія, журналістика, літературна творчість. Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. 2.вид., випр. і доп. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2003. 448 с.
9. Українська мова: енциклопедія / редкол. Русанівський В. М., Тараненко О. О., М. П. Зяблюк та ін. Київ, Укр. Енцикл., 2000. 752 с.
10. Шаф О. В. Топос міста в поезії Сергія Жадана як маскулінізація світу. Актуальні проблеми слов'янської філології. Київ, 2010. Вип. XXIII. Част. 2. С. 411–417.

LITERATURE

1. Bondarenko LG Comparisons in the artistic speech of Sergei Zhadan (on the material of the collection "Citator"). Scientific Bulletin of Kherson State University. The Linguistics Series: Coll. of sciences. wash. Kherson: KSU, 2015. Vip. 22. P. 53-55.
2. Galich O., Nazarets V., Vasilyev E. The theory of literature. Kyiv: Lybid, 2005. 460 p.
3. Ganich ID Dictionary of linguistic terms. Kyiv: Higher School, 1985. 360 p.
4. Demchenko AV The National Myth of the Collection of Sergiy Zhadan's "Life of Mary" / Scientific Collection of the Seventh International Scientific and Practical Internet Conference on Ukrainian Studies "Dialogue of Languages - Dialogue of Cultures. Ukraine and the world. " Series: International Scientific Internet Conference on Ukrainian Studies. 2017. 68 p.
5. Zhadan S. Antenna [Text]: Poetry of Chernivtsi: Meridian Chernovitz, 2018. 304 p.
6. Krohnhaus MA Semantics. Moscow: Science, 2005, 130 p.

7. Modern Ukrainian literary language. Vocabulary and phraseology / for the total. ed. IK Bilodid. Kiev: Sciences. opinion, 1973. 438 c.
8. Tkachenko A. The Art of the Word (Introduction to Literary Studies): Textbook. for students. higher. teach. closed of humanities. spec. philology, journalism, literary creativity. Kyiv National University. Taras Shevchenko. 2nd view, exp. and ext. Kyiv: Kyiv University, 2003. 448 p.
9. Ukrainian language: encyclopedia / editorial. Rusanovsky VM, Taranenko OO, MP Ziabluk and others. Kyiv, Ukr. Encycl., 2000. 752 p.
10. Shaf OV City Topos in Sergei Zhadan's Poetry as a Masculinization of the World. Topical Issues in Slavic Philology. Kyiv, 2010. Vol. XXIII. Part. 2. P. 411–417.

Horbatenko I. S. Thematic groups of vocabulary in poetryes of Sergiy Jadan.

The article classified Sergiy Zhadan's vocabulary by topic groups, characterized their semantics, analyzed the frequency of using lexemes in poetry, and defined the artistic and expressive functions.

Keywords: thematic group, tokens, word semantics, names of abstract concepts, names of buildings and their parts, names of natural phenomena.